

Gondolatok Somogyi Sándor „Az Észak-magyarországi-középhegység és táj földrajzi felosztása” c. tanulmányával kapcsolatban¹

HEVESI ATTILA²

Mint hogy a szóban forgó táj kutatása jelentős hányadának magam is részese voltam és vagyok, érdeklődéssel olvastam SOMOGYI Sándor címben jelzett tanulmányát. Mindazzal, amit e munkával kapcsolatban az alábbiakban szóvá teszek, a hazai földrajztudomány érdekét szándékozom szolgálni.

I. Honnan és hol húzható meg az Észak-magyarországi-középhegység Nyugati határa?

A fenti kérdésre adandó válasz a tanulmányban két helyen is előfordul:

a) „A Duna nagyszabású, epigenetikusan antecedens, a Magyar-középhegységet áttörő völgyétől ...” (305. old.),

b) vagy „a Szentendre–Pomáz–Kétfükkfa-nyereg–Esztergom vonalon...” (307. old.)?

Vajon az utóbbi *természetföldrajzilag* jelentősebb nagytájhatár, mint a Duna „nagyszabású” „a Magyar-középhegységet áttörő völgye”?! SOMOGYI Sándor ugyanis éppúgy, mint a nem távoli múltban néhány szerzőtársával (PÉCSI M.–SOMOGYI S. 1967, 1980; MAROSI S.–SOMOGYI S. 1990.) együtt így foglal állást (307. old.):

„Korábban itt a Duna áttörési völgyét választották tájhatáru, ami alaktanilag megfelelő is lenne. Azonban így a szerkezettani és geomorfológiai szempontokból szervesen az Észak-magyarországi-középhegységhez tartozó, vulkáni eredetű Visegrádi-hegység átkerülne az uralkodóan mészkövekből és dolomitokból felépült Dunántúli-középhegységhez!” (307. old.) Hogy kerülne át, amikor ott van? És ezek szerint az alaktan nem azonos a geomorfológiával?

Lehet-e természetföldrajzi nagytáj-határ a Dunántúli- és az Észak-magyarországi-középhegység között a „Szentendre–Pomáz–Kétfükkfa-nyereg–Esztergom vonal” csak azért, mert e „vonaltól Ny, DNy-ra a Pilis triász időszi mészköve, K, ÉK-re a Visegrádi-hegység miocén kiömlési és kiszórt kőzetei hordozzák a felszínt? Ez legfőképpen kőzet-, talaj-, és növénytakaróstanilag lehet választóvonal – nem tájhatár – de csupán olyan jelentőségű, amelyhez hasonlót a Bakonyon, a Cserháton, vagy a Bükkön belül (!) is meghúzhatunk.

¹ A tanulmány a Földrajzi Értesítő 1998. évi 3. füzetében jelent meg (pp. 305–314).

² Miskolci Egyetem Környezetvédelmi Intézet, Földrajz-Környezettan Tanszék, 3515 Miskolc, Egyetemváros

Sajátosan érvel SOMOGYI Sándor a Visegrádi-hegység Észak-magyarországi-középhegységhez tartozása mellett: „a Dunántúlra jellemző szubmediterrán florisztikai hatások itt bukkannak fel utoljára regionális érvényességgel” (311 old.). Ha így van, miért tartozna a Visegrádi-hegység az Észak-magyarországi-középhegységhez? Ami a Visegrádi-hegység növényföldrajzi helyét illeti, SOÓ R.(1945) a Dunántúli- és az Észak-magyarországi-középhegységet növényföldrajzilag nem véletlenül tekintette egyetlen egységnek (Matricum [Ősmátra vagy Magyar-középhegység]) s helyezi ezen belül a Visegrádi-hegységet a Gerecsével, a Pilissel és Budai-hegységgel együtt (!) a „Pilis-csoport”-ba! 1953-ban ugyan a Matricumot a Duna-völgy mentén (!) kettéválasztja, és külön önálló flórajárásként kezeli a Visegrádi-hegységet, de a Bakonyicum flóraidékén belül!

Bár PÓCS T. frissebb növényföldrajzi tagolása (1968, 1981) a Visegrádi-hegységet „Dunazug hegyvidéke”³ flórajárás néven az Északi-középhegység flóraidékébe helyezi, jellemzését azonban így fejezi be: „a flórajárás teljes átmenet a két flóraidék...” – azaz Északi- és a Dunántúli-középhegység – „...között és bármelyikhez besorolható”. Nyilván ezért találjuk Magyarország Nemzeti Atlaszának (1989) növényföldrajzi térképén (88. old.) ismét a Dunántúli-középhegység flóraidékében. Ugyanott az állatföldrajzi és a talajkörzeti térkép a Visegrádi-hegységet szintén a Dunántúli-középhegységhez sorolja.

A „Szentendre–Pomáz–Kétfükkfa-nyereg–Esztergom vonal” tehát csak közet- és szerkezettani szempontból jelentős választó. Ám ilyen alapon pl. a Nyugati-Cserhátot (Naszály, Csóvár, Romhányirög) a Dunántúli-középhegységhez kellene sorolni! A Szerb-érchegység – a Vaskapu és a Kazán-szoros ellenére – a Déli-Kárpátokhoz tartozna! Ami pedig a Dunántúli- és az Észak-magyarországi-középhegység közetfölpépítését illeti, az előbbiben koránt sincsenek akkora túlsúlyban az üledékes, az utóbbiban a tüzeredetű kőzetek, ahogy azt gyakran – túl egyszerűsítve – sugallják (Dunántúli-középhegység [eltekintve a Visegrádi-hegységtől]: a Bakony és a Keszthelyi-hegység bazaltja, a Velenicei-hegység gránitja, andezitje; Északi-középhegység: a Nyugati-Cserhát, a Bükk és az Aggtelek-Rudabányai-hegység meszes üledékei).

A „Szentendre–Pomáz–Kétfükkfa-nyereg–Esztergom vonal” azért sem lehet az Észak-magyarországi-középhegységnek mint természetföldrajzi nagytájnak Ny-i határa, mert a *táj kizárólag földrajzi fogalom*, s mint ilyen elsősorban az egyes természetföldrajzi sajátosságok és jelenségek *térben egymáshoz viszonyított helyzete* alapján határozható körül.

A tájtagolás rendező elvét tehát bizonyos térbeli egységek egymáshoz is viszonyított *földrajzi helyzete* adja. Vagyis amennyiben a Dunántúl⁴ olyan terület, amely – bizonyos meghatározott helyről szemlélve – a Dunán túl van, akkor az dunántúli! S nem állítható, hogy a Visegrádi-hegység – bár a Dunán túl helyezkedik el – mégis a „Dunán inneni” Észak-magyarországi-középhegység része. A szóban forgó „Szentendre–Pomáz–Kétfükkfa-nyereg–Esztergom vonal” csaknem annyira mesterséges, (földtudomány) politikai szempontú választóvonal, mint a Bodrogkört napjainkban kettészelő magyar-szlovák államhatár! S megkérdezem még: Ha valaki állt valaha a Kétfükkfa-nyeregben, érzékelhette-e, hogy a maradék Magyarország két természetföldrajzi nagytáját elválasztó határon van szerencséje tartózkodni?! Különösen, ha lenézett már a visegrádi fellegrvból, a Nagy-Villám, vagy a dél-börzsönyi Szentmihály-hegy kilátójából(ról)!

II. Egyéb határkérdések

1. Lehet-e országon belüli természetföldrajzi nagytáj-határát többnyire településeket összekötő „elméleti” vonal mentén kijelölni? Mert a szóban forgó tanulmányban többször így történik. A már érintett „Szentendre–Pomáz–Kétfükkfa-nyereg–Esztergom vonal”-on (307. old.) kívül: „A Középhegy-

³ Ide érti a dél-börzsönyi Szentmihály-hegyet és a nyugat-cserhádi Naszályt is, a Gerecsét, a Pilist és a Budai-hegységet viszont nem.

⁴ E megnevezésre a későbbiekben visszatérek.

ség⁵ D-i határát itt” („a Mátra és a Bükk közén”) „a Verpelét–Eger közötti vonalon húzzuk meg” (306. old.), K-ebbre pedig „a Szikszó–Megyaszó–Szerencs közötti vonallal határoljuk el egymástól a két nagytájat” (306 old.). Még szerencse, hogy az említett vonalak görbék.

2. „Az Észak-magyarországi-középhegységet tájilag egészen 1945-ig az Északnyugati-Kárpátok tartozékának tekintették (MENDÖL T. 1941), ezért a korábbi tájfelosztások is mindig ahhoz csatolták.” (310 old.) Az Észak-magyarországi-középhegység természetföldrajzilag az államhatárok változása ellenére is az Északnyugati-Kárpátokhoz tartozik (HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A. 1997).

3. „... az Észak-magyarországi-középhegység É-i határvonala több esetben mesterséges jellegű, az ország politikai határa jelöli ki.” Meghúzható-e természetföldrajzi nagytáj határa így? Nem az a valóság, hogy a szóban forgó természetföldrajzi nagytáj É-on csaknem mindenütt túlnyúlik az ország-határon?!

Tény, hogy 1945 óta Magyarország és a környező országok szinte mindegyike készített olyan „természetföldrajzi” tájbeosztást, amely egymás szomszédságában csupán politikai szempontok figyelembevételével készült. Az így „született” többnyire új és erőltetett nevű „tájak” belső és külső ellentmondásai közismertek. Ám a közelmúltban a Kárpátok és a Kárpát-medence egységes tájtagolását újra megkíséreltük (HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A. 1997).

III. A tájfelosztás szempontjai

Mennyiben lehet táj az Észak-magyarországi-középhegységen belül az „Észak-magyarországi-medencék”?! Nemcsak nyelvtani szörnyűsége sugallja, hogy képtelenség! A tájfelosztás az elemző (analizáló), elkülönítő folyamatok közé tartozik. Vagyis az Észak-magyarországi-középhegység hegyes-tájai – hasonlóságuk és különbözőségük ellenére – a Börzsöny, a Cserhát, a Mátra, a Bükk stb. Az Észak-magyarországi-középhegységen belül – mint tájegységek – nincsenek Észak-magyarországi-középhegységek, de még csak túlnyomóan vulkáni, ill. túlnyomóan üledékes kőzetekből álló középhegységek sem. Tagolással mint elemző módszerrel olyan természetföldrajzi nagytáj-egységet, mint „Észak-magyarországi-medencék” nem lehet kialakítani. Ha a hegységeket elkülönítjük elemző (analitikus) módszerrel, a medencéket ugyanott és ugyanakkor nem foglalhatjuk össze általánosítva (szintetizálva)! (Hazai földrajztudomány! Mióta nem vagyunk tisztában ezzel, vagy mióta és miért teszünk úgy, mintha nem lennénk tisztában, nem mernénk tisztában lenni?!)

Az „Észak-magyarországi-medencék” középtáj másik alapvető képtelensége, hogy tagjai, azaz rész-tájai közül több legkevésbé sem medence, hanem, lényegében, még SOMOGYI S. (1998) szerint is – dombság: Felső-Zagyva–Tarna-közi-dombság, Gömör–Hevesi-dombság, Borsodi-dombság, Cserhát.

IV. Nevezéktani kérdések

A magyar szentkorona országai és a mai Magyarország földrajzi tájnévadása többszörösen torzult, s e torzulások és következményeik mindmáig számos félreértéshez, pontatlansághoz vezetnek.

Nagytájneveink, amint ezt PRINZ GY. (193?) kifejtette, a kis- és középtájnevek kialakulása után, többnyire „mesterségesen”, valamilyen tudományos szempontrendszer alapján alakultak ki. Amikor azonban e tekintetben nálunk földtudományi-szempontrendszer létre jöhetett, a kárpáti, kárpát-medencei Magyarország elvesztette „természetes” központját, Budát. A földrajzi tájnévadás pedig mindig az ország közepéről – Magyarország s így a Kárpát-medence esetében is Budáról indult. Miután a fővárost elfoglalták a törökök (1541), a magyar királyság „állami” központja Pozsonyba tevődött át. Ezt követően alakult ki – Pozsonyból nézve! – Dunántúl fogalmunk⁶. (Budáról nézve különös lenne a Budai-hegységet a Dunán túlon keresni!) Nem véletlen, hogy a „Dunántúli-középhegység” mint föld-

⁵ E név kérdésére később térek ki.

⁶ Tájneveink kialakulásáról a közeljövőben részletes tanulmányt bocsátok közre.

rajzi név, csak az 1920-as, 30-as években jelenik meg. E táj korábban, a 18. sz.-ban a „Silva Bakonyiae”, azaz *Bakony-erdő* nevet viselte (TÚRÓCZI, L. 1768). Amint azt részben SOMOGYI S. (1998) is említi, az Északi-középhegység elnevezés még későbből (BULLA B. 1951; LÁNG S. 1960) való. Az Északnyugati-Kárpátok e részét Anonymus (1???) „Mátra erdőnek”, II. Rákóczi Ferenc (1716, ill. 1739) a „Mátra hegység láncolatá”-nak, HUNFALVY J. (1863) a „Mátra hegyvonulatá”-nak nevezi. Nem véletlen, hogy a kárpáti, kárpát-medencei földrajzi nagytájak egészében gondolkodó PRINZ GY. (193?) e neveket újraéleszteni igyekezett, s a közelmúltban mi is megkíséreltük föltámasztásukat (HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A. 1997). Tettük ezt azért is, mert – amint erre fentebb már utaltam – a „Dunántúl”, „dunántúli” megjelölés a Kárpát-medence egészét tekintve nem egyértelmű, az Északi-középhegység pedig csak a maradék Magyarországnak található az É-i részén, az Északnyugati-Kárpátoknak nem. Érdekes, hogy a szlovákiai földrajzi tájfölösztás többet megőrzött a Mátra-erdő megnevezésből: Matranso-slanská hornatina (HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A. 1997). Itt jegyzem meg, hogy PRINZ GY. (193?) azzal is tisztában volt, hogy nem a Győri-medence a Kisalföld legmélyebb része, hanem a Kisalföld a Győri-medence legalacsonyabb és legsíkabb tájegysége.

A hazai földrajzi tájnévadás második torzulása a trianoni államhatárokat visszaállító, sőt tovább szűkítő párizsi békeszerződés (1947) után történt. Ennek következtében kerültek a köztudatba és a térképekre az olyan tévesen megfogalmazott tájnevek, mint a Zempléni-hegység (a), a Heves–Gömöri-dombság (b), és a Borsodi-dombság (c).

a) SOMOGYI S. (1998) szóban forgó tanulmányában az *Eperjes–Tokaji-hegység* hazai része három néven szerepel: Zempléni-hegység (308. old.), Tokaj–Zempléni-hegyvidék (310. old.), Tokaji-hegység (312., 313. old.) Annak ellenére, hogy a hegységnek csaknem pontosan a D-i fele – tokaji szánya – maradt Magyarországon, és annak ellenére, hogy 1920 után megjelent az alakatlanul találó Sátor(os)-hegység elnevezés, a köztudatban mára alaposan meggyökeresedett a Zempléni-hegység név.

Ez ellen a legfőbb jogos közet- és szerkezetani, valamint földrajzi ellenérvet a földtan művelői hozták, ill. hozzák föl. Az általuk használt Zempléni-szigethegység elnevezés ugyanis földtani fölépítését tekintve egészen más, elő- és őidei kőzetekből álló területet takar, amely az Eperjes–Tokaji-hegységtől a Hegyköz által többé-kevésbé elkülönül, és – bár Magyarországhoz csak Ny-i, DNy-i szegélye tartozik (Felsőregmec, Vilyvitány = „Vitányi-rögök”; MAROSI S.–SOMOGYI S. 1990) – teljesen a történeti Zemplén megyében fekszik. Ezzel szemben az Eperjes–Tokaji-hegység Magyarországnak hagyott részén csaknem fele-fele arányban a hajdani Abaúj és Zemplén megye hazai maradéka osztozik. Földrajztudományunk azonban ennek ellenére évtizedeken át kitartott a Zempléni-hegység elnevezés mellett, miközben az Észak-magyarországi-középhegység Ny-i határát a földtani tudományok erőszakos, de nem földrajzi (!) érvei hatására a „Szentendre–Pomáz–Kétkükkfa-nyereg–Esztergom vonal”-ra tolta ki...

A helyzet tarthatatlansága következtében a Zempléni-hegység mellé sajnos újabb sikertelen név íródott Magyarország tájöldrajzi térképére (Magyarország Nemzeti Atlasza 1989, MAROSI S. – SOMOGYI S. 1990) és SOMOGYI S. (1998, 1. táblázat, 310. old.) érintett értekezésében is: a *Tokaj–Zempléni-hegyvidék*. Ha az Eperjes–Tokaji-hegység elnevezéséből indulunk ki – a két város valóban a hegység két végére települt – azt gondolhatnánk, hogy a Tokaj–Zempléni-hegyvidék Magyarországon maradt két végpontja Tokaj, ill. Zemplén. Zemplén nevű település azonban nincs, sem a maradék Magyarország, sem az Eperjes–Tokaji-hegység területén! E név ezért másképp csak akkor lenne helytálló, ha nem településekre, hanem településre és megyére vonatkozna (Tokaj mint település, Zemplén mint megye). Ez azonban szükségszerűen azt jelentené, hogy Tokaj nincs Zemplén megyében. Holott ott van! A Nagy-Milic viszont sohasem volt „zempléni” (SOMOGYI S. 1998, 308. old.), hanem abaúji!

b) A *Heves–Gömöri-dombság*ot korábban Heves–Borsodi- vagy Ózd–Pétervársári-dombság néven ismerhettük meg (BULLA B. 1962). Mi, legmagasabb része, a Vajdavár-csoport (Ökör-hegy: 542 m) után a „Vajdavár-dombság” elnevezést használtuk (HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A. 1997). A Heves–Gömöri-dombság (Magyarország Nemzeti Atlasza 1989, MAROSI S.–SOMOGYI S. 1990) megnevezés azért pontatlan, mert borsodi részeket is magába foglal (Domaháza, Kissikátor, Járdánháza, Borsodnádásd, Arló, Bolyok, Szentsimon, Hódoscsépány).

c) A *Borsodi-dombság* közelmúltban használt neve – Putnoki-dombság –, bár nem a legszerencsésebb, de nem pontatlan. A dombság jelentős hányada ugyanis a hajdani Gömör megye D-i részére jut: Trizs, Imola, Kánó, Ragály, Alsószuha, Zádorfalva, Kelemér, Gömörszőlős. Kérdés továbbá, hogy

a Borsodi-dombságnak lehetnek-e a határon túl „eróziós-deráziós” dombságai (SOMOGYI S. 1998, 308. old.)? Nyilván nem. Mint Putnoki-dombság viszont átnyúlhat Szlovákiába.

A „*Felső-Zagyva-Tarna köz-i és Gömör-Hevesi-dombságoknak is nevezett tájrészlet (...)*, amely a Mátrától és a Bükkötől É-ra a Sajóig terjed” (313. old.), két meglehetősen bizonytalanul megjelölt „részajt”. Az idézett szövegből az is következhet, hogy mindkettőből több van. A NOSZKY J. (1916) javasolta „Mátralába” elnevezés eredetileg a „Felső-Zagyva-Tarna-közi-dombság”-ra vonatkozott, s BULLA B. (1962) is így használta. Amint azt korábban kifejtettem (HEVESI A. 1986), e terület legszerencsésebb neve „Mátrahát” lenne!

Utolsó, apró nevezéktani megjegyzésem a „*Karancsság*”-ra (311. old.) vonatkozik. Úgy tűnik, hogy e meglehetősen új kistáj (?) név a Völgység, Mezőség vagy a Galyaság mintájára készült. Nyelvtanilag tehát helytálló. Ám mivel ugyanott Karancsság nevű település található, zavaró félreértések kialakulásához vezethet!

E hosszú, és esetleg „élveboncolásnak” tűnő nevezéktani fejtegetés azért szükséges, hogy mind a földrajz, mind a rokontudományok művelői számára világos és egyértelmű, s tartalmilag megfelelő legyen egy-egy tájnév. Ha mi, földrajzosok, a tájfogalom legvalódibb gazdáit nem megfelelő neveket, s ráadásul pontatlanul is használunk, nem várhatjuk el a tömegtájékoztatók egyik fajtájától sem, hogy azok akár Közép- és Kelet-Európa fogalmával tisztában legyenek, s azok helyes és következetes használatára hangsúlyt fektessenek!

V. Egyéb szakmai észrevételek

1. Nem állja meg helyét az az állítás, hogy az Aggteleki-hegység „alacsonyan fekvő erdős vonulatai viszonylag bő csapadékot kapnak” (312. old.), már csak azért sem, mert, amint ugyanebben a bekezdésben olvashatjuk, „nincs különösebb csapadékkiváltó hatás”-uk sem! Ugyanez vonatkozik arra a megállapításra, amely szerint „A hegység rudabányai részében működött egyetlen vasércbányánk is.” (312. old.) Ez még a maradék Magyarországra vonatkoztatva is tévedés, hiszen éppen az Aggtelek–Rudabányai-hegységhez tartozó tornaszentandrászi Esztramos-hegyen 1951-ig, ill. 1960-ig fejtettek vasércet!

2. Nehezen értelmezhetők a *Bükkre* vonatkozó alábbi mondatok (312. old.):

a) „...már közeleti miatt is eltérő képet mutat a Középhegység többi tagjától.” Miért? Óidei kőzetek az Aggtelek–Rudabányai-hegységben, sőt a Csereháton (Szendrői-hegység) is előfordulnak; jól karsztosodó középidői mészkövek szintén az Aggtelek–Rudabányai-hegységben és a Nyugati-Cserhátban (Naszály) is!

b) „Ehhez hozzájárul karsztos sasbérces dél-alpi szávai típusú, gyúrt orogén szerkezete is”. Lehet valamely hegységnek a szerkezete karsztos? Mennyiben jellemző a Bükk szerkezetére a sasbércesség?

c) Mit kell azon érteni, hogy a bükki „tetők lefolyását a fennsík peremének bőhozamú forrásai hozzák a felszínre”?! (Sejtem ugyan, de annak ellenére, hogy elég régóta foglalkozom e hegységgel, kissé elbizonytalanít...)

3. Ugyanez vonatkozik a következő megfogalmazásra is: A Visegrádi-hegység „Különállását csupán a Duna nagyszabású áttörési völgyének köszönheti, amely valamikor a hegység tetőszintjéből indult és többszöri intenzitás-változással vágódott be mai szintjéig, amely hosszú időszaki hegyszerszerkezeti, eróziós-akkumulációs folyamatok eredményeként formálódott ki”. (311. old.) Mi indult? Az áttörési völgy? A hegység tetőszintjéből? Melyik hegységéből? És mi formálódott ilyen bonyolultán ki? Az áttörési völgy mai szintje?

4. Hogy kell érteni azt a megállapítást, amely szerint „Aggtelektől K-re a határ íve É-nak kanyarodva levág egy részletet a Szepes–Gömöri-érceshegység legdélebbi karsztos fennsíkjából, a Szilicei-platóból és Aggteleki-hegység néven Magyarországhoz csatolja azt” (308. old.)? Esetleg úgy, hogy a mai országhatár létrejött előtt az Aggteleki-hegység Szlovákiához tartozott? És az Aggteleki-hegység, az 1. táblázatban Aggtelek–Rudabányai-hegyvidék (310. old.) mindössze a Szilicei-fennsík hozzánk „csatolt” részéből áll? (Arról, hogy a Szepes–Gömöri-érceshegység D-i harmadát Gömör-

Tornai-karsztnak nevezik, szó se esik, pedig az Aggtelek–Rudabányai-hegység valójában ennek Magyarország maradt része.)

5. „A Mátra és a Bükk között nincs igazi széles folyóvölgy és ezért nincs megfelelően fejlett forgalmi központ sem, bár Egert kétségtelenül a helyzeti energiák koncentrációja emelte várossá”. (309. old.) A két hegység között van „igazi széles folyóvölgy”, a Tarnáé. E völgy kijáratában azért nincs „megfelelően fejlett forgalmi központ”, mert a Tarna-völgy nem átjáró sem a Nógrádi-, sem a Gömöri-medence felé! Ezzel szemben a Sajó völgye a Gömöri-medencét és az Alföldet, a Hernádé a Kassai (Abaúji)-medencét és az Alföldet köti össze, az Ipolyé pedig a Nógrádi- és a Györi-medencét. (Ez utóbbi átjáró is „hozzátész” valamit Esztergom helyzeti erejéhez!) Eger esetében viszont kevésbé beszélhetünk a „helyzeti energiák koncentrációjáról”. Igaz, az Eger-patak völgye átjáró a Hevesaranyos–Mikófalvi-medence (HEVESI A. 1986) és a Bükkalja között, ám e kis medence lélekszáma és gazdasági jelentősége sohasem volt országos fontosságú. Eger egyébként is lényegesen É-abbra fekszik az Aszód–Hatvan–Gyöngyös–Mezőkövesd–Miskolc–Sátoraljaújhely jelezte vásárvonaltól, s születését elsősorban hőforrásainak köszönheti!

Itt kell megjegyezni, hogy nehéz megérteni, mit ért SOMOGYI S. (1998) az Ipoly, a Sajó- és a Hernád-völgy „bejáratán” (308. old.)? Vélem, hogy igazából olyan völgyszakaszok ki- és bejáratáról lehet szó, amely völgyszakaszok medencéket kötnek össze! Részben ezért nem világos és így félreérthető az a megállapítás is, miszerint „Ugyanezeknek a völgyeknek a bejáratai már Szlovákiában fekszenek, ezért hazai területen nem alakulhattak ki bennük nevezetesebb központok”. (309. old.) Hol? Szlovákiában fekvő bejáratokban vagy „hazai területen”?! Amikor e völgyszakaszok bejárata még „hazai területen” volt, ott akkor sem keletkeztek „nevezetesebb központok”, mert azok a medencék középső részén jöttek létre (Nógrádi-medence: Balassagyarmat, Gömöri-medence: Rimaszombat, Abaúji-medence: Kassa). S ha már a völgyeknél tartunk, van-e a Tokaji-hegységtől K-re a Bodrognak völgye? A 308. old. szövege szerint: „Végül ettől K-re a Bodrog völgyébe ereszkedik le a határ ...” (az Észak-magyarországi-középhegységé).

6. „A Bodrog mellett régebben nagy fontossága volt a tokaji átjárónak, ami a folyószabályozások és a modern közlekedéshálózat kiépítése után elhalványult”. (309. old.) Mennyiben „halványult el”? A „tokaji átjáró” fontossága korábban és ma is tisztai átkelőhely mivoltában rejlett és rejlik. A Tiszántúl ÉK-i része és az Alföld Tiszán-inneni ÉK-i pereme, valamint a Mátra-erdő (Észak-magyarországi-középhegység) ÉK-i része között mindmáig itt van a legforgalmasabb köz- és vasúti híd, itt összpontosulnak és innen ágaznak szét a Zemplén, Kárpátalja, Szabolcs és Szatmár felől érkező, ill. arra induló főutak!

7. A „Sajó-völgy két oldalán a Heves–Gömöri-, ill. a Borsodi-dombság területén a határon innen és túl egyaránt neogén üledékekkel kitöltött (...) dombságokat találunk” (308. old.). „A Nógrádi-medence neogén tengeri üledékekkel kitöltött, teraszos völgyekkel tagolt eróziós-deráziós dombsága nyúlik el hosszan.” (311. old.) A szóban forgó dombságok javának felszínét nem neogén, hanem oligocén üledékek hordozzák, a Nógrádi-medencében az újharmadidőszaki (neogén) üledékekkel szemben ugyancsak oligocén, valamint negyedidőszaki üledékek vannak túlsúlyban (Észak-Magyarország Atlasza, 1974; Magyarország Nemzeti Atlasza, 1989).

8. Mennyiben tekinthető a *Karancs* neogén rétegvulkáni hegycsoportnak (307. old.)? A földtani, természetföldrajzi szakirodalomban mindeddig nem találjuk annak cáfolatát, hogy a Karancs felszínalaktanilag kihantolt magmagomba (lakkolith) s andezitje nem kiömlési, hanem kismélylési (szubvulkáni) kőzet!

IRODALOM

- Anonymus 12?? Gesta Hungarorum. (Ford. PAIS Dezső), – Magyar Helikon, Bp. 1977. 172 p.
BULLA B. 1951. A magyar föld geomorfológiai kutatásainak fő kérdései. – Földrajzi Könyv- és Térképtár Értesítő. 1. pp. 00–00.
BULLA B. 1962. Magyarország természeti tájai. – Földr. Közl. 93. pp. 1–16.
BULLA B. 1962. Magyarország természeti földrajza. – Tankönyvkiadó, Bp. 424 p.
Észak-Magyarország atlasza 1974. – Kartográfiai Váll. Bp. 82 p.

- HAJDÚ-MOHAROS J.–HEVESI A. 1997. A kárpát-pannon térség tájtagolódása. – In.: KARÁTSZON D. (szerk.): Magyarország földje. Pannon Enciklopédia. Kertek 2000. Bp. pp. 274–284.
- HEVESI A. 1986. Gondolatok dr. Tóth Géza „A Központi-Bükk és geomorfológiai körzetei” c. tanulmányáról. – Földr. Ért. 35. pp. 375–386.
- HUNFALVY J. 1863. A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása I. – Pest, EMICH G. magyar akadémiai nyomdásznál, 539 p.
- LÁNG S. 1960. Magyarország tájtérképe. – Magyarország Éghajlati Atlasza, 8. térkép, Bp. Magyarország Nemzeti Atlasza 1989. – Kartográfiai Váll. Bp. 395 p.
- MAROSI S.–SOMOGYI S. 1990. Magyarország kistájainak katasztere I–II. – MTA FKI Bp. 998 p.
- NOSZKY J. 1916. A Mátrától É-ra levő dombvidék földtani viszonyai. – MÁFI Évi Jelentése az 1915. évről. pp. 364–375.
- PÉCSI M.–SOMOGYI S. 1967. Magyarország természetföldrajzi tájai és geomorfológiai körzetei. – Földr. Közl. 98. pp. 285–302.
- PÓCS T. 1968. Növényföldrajz és ökológia. – In: HORTOBÁGYI T. (szerk.): Növénytan 2. Tankönyvkiadó, Bp. pp. 489–646.
- PÓCS T. 1981. Növényföldrajz. – In: HORTOBÁGYI T.–SIMON T. (szerk.): Növényföldrajz, társulástan és ökológia. pp. 27–169.
- PRINZ GY. 1937. Magyarország tájrajza; Magyar föld, magyar faj. I. köt. – Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp. 394 p.
- II. RÁKÓCZI F. 1716. Emlékiratok. – Az 1739-es francia kiadást (Grosbois) magyarra fordította VAS István, Olcsó Könyvtár 1979. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 285 p.
- SOÓ R. 1945. Növényföldrajz. – Magyar Természettudományi Társulat, Bp. 205 p.
- SOÓ R. 1953. Növényföldrajz. – Akadémiai Kiadó, Bp. 268 p.
- TÚRÓCZI, L. 1768. Ungaria suis com regibus compendio data. – Tirnavia (Nagyszombat) 631 p.

Válasz Hevesi Attila: Gondolatok ... Az Észak-magyarországi-középhegység és tájöldrajzi felosztása c. tanulmánnyal kapcsolatban közölt megjegyzéseire

SOMOGYI SÁNDOR¹

A Földrajzi Értesítő 1998. évi 3. füzeteiben (305–314. old.) jelent meg egy áttekintő összefoglalásunk „Az Észak-magyarországi-középhegység helyzete és tájöldrajzi felosztása” címmel. Dolgozatomra egy, a terület kitűnő ismeretéről és sokoldalú, a problémafelvetésben való jártasságról tanúskodó kritikus szemléletű hozzászólás érkezett HEVESI Attila tanszékvezető egyetemi docenstől, egykori kiváló munkatársamtól. Gondolatainak megalapozottsága és az általa felvetett kérdések közérdekű jellege ösztönöztek arra, hogy megkíséreljek válaszolni azokra.

Az első felvetett probléma az Észak-magyarországi-középhegység elhatárolása, pontosabban Ny-i határának a Szentendre–Pomáz–Kétybükfa-nyereg–Esztergom közötti szerkezeti vonalra való helyezése, amivel szemben HEVESI A. a korábbi, a Duna antecedens völgyével való elhatárolást tartaná helyesebbnek. Támogatja az ő felfogását, hogy régebben minden hazai tanulmány azt az elhatárolást alkalmazta. Csak 1967-től, PÉCSI M.–SOMOGYI S. közös tanulmánya javaslatára alkalmazták az újabb tájelhatárolást (l. Földr. Közl. 1967. 4. sz.).

Vajon mi készítette a fenti szerzőket erre a javaslatra? Röviden: az a megfontolás, hogy az általánosan elfogadott és a korábbi, tradicionális felfogással szemben tudomásul vették és alkalmazták azokat a földtudományi kutatási eredményeket, amelyek a mai felszín kialakulásának részletes menetét

¹ Ny. tudományos tanácsadó, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 1112 Budapest, Budaörsi út 45.